

СПІВПРАЦЯ АКАДЕМІКІВ В.М. ПЕРЕТЦА ТА М.С. ВОЗНЯКА У СВІТЛІ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті на основі аналізу листів видатного філолога В.М. Перетца до літературознавця М.С. Возняка, що зберігаються у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, висвітлено професійні відносини між вченими в контексті їхньої діяльності у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові та Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук. Вперше здійснено публікацію листів В.М. Перетца до М.С. Возняка, які є цінним джерелом з дослідження співпраці українських філологів у галузі українознавства першої третини ХХ ст.

Ключові слова: В.М. Перетц, М.С. Возняк, епістолярні документи, наукова співпраця, філологія, Всеукраїнська академія наук.

Andrii Shapoval

COOPERATION OF ACADEMICIANS V. M. PERETTS AND M. S. WOZNIAK IN THE LIGHT OF THE EPISTOLARY DOCUMENTS

The article analyses the letters of the prominent Ukrainian and Russian philologist V. M. Peretts to the famous Ukrainian literary critic and folklorist M. S. Wozniak. Epistolary documents are stored in the manuscripts department of the V. Stefanyk National Library of Science of Ukraine. The article deals with the professional relations between V. M. Peretts and M. S. Wozniak in the context of the activity of scientists in the Shevchenko Scientific Society in Lviv and the Commission of the Ancient Ukrainian Writing of the All-Ukrainian Academy of Sciences. Attention is drawn to the cooperation of scientists in the field of Ukrainian studies. The cooperation between V. M. Peretts and M. S. Wozniak started from the study of manuscripts from collections stored in Lviv. The article deals with the Ukrainian studies of V. M. Peretts, which were written by the scientist before the death and have not been published. The negative influence of totalitarian power on the cooperation of Ukrainian scientists is shown. This is the first publication of V. M. Peretts's letters to M. S. Wozniak. Epistolary documents are a valuable source for the study of the cooperation of Ukrainian philologists in the field of Ukrainian studies in the first half of the twentieth century. The analysis of the letters allows to expand the science philologists circle, to identify the scientists with whom V. M. Peretts and M. S. Wozniak collaborated in the field of Ukrainian studies. This creates good prospects for future research.

Key words: V. M. Peretts, M. S. Wozniak, epistolary documents, scientific cooperation, philology, All-Ukrainian Academy of Sciences.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019

© Шаповал А., 2019

Цінним джерелом дослідження наукової діяльності українських вчених першої третини ХХ ст. та їхньої творчої співпраці є епістолярна спадщина видатного українського та російського історика літератури, мовознавця, мистецтвознавця, академіка Петербурзької (з 1914) і Української (з 1919) академії наук Володимира Миколайовича Перетца (1870–1935), який відіграв визначну роль в організації українського наукового життя в цей період. В.М. Перетц був дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (з 1908), головою філологічної секції Українського наукового

товариства у Києві (з 1908), брав діяльну участь у заснуванні Української академії наук (1918), створив і очолював Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді (з 1921), а з 1927 р. керував Комісією давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук (далі — ВУАН). Він активно співпрацював з філологами Києва, Львова, Одеси, Харкова, Полтави, Катеринослава, Житомира та Ніжина, а також з іноземними науковцями та вітчизняними дослідниками, які працювали за кордоном. В архівах і бібліотеках України відклався широкий комплекс листування В.М. Перетца

з вітчизняними та закордонними вченими, який поступово вводиться до наукового обігу.

Особливий інтерес викликає листування В.М. Перетца з українськими вченими, які мешкали і працювали у Львові, — столиці «українського П'ємонту» — В.М. Гнатюком, М.С. Грушевським, І.Я. Франком та іншими науковцями, які були членами Наукового товариства ім. Шевченка (далі — НТШ) і зробили значний внесок у розвиток української науки і культури. До адресатів В.М. Перетца належить і Михайло Степанович Возняк (1881–1954) — видатний український літературознавець і фольклорист, дійсний член НТШ (з 1911) та ВУАН (з 1929). Листи В.М. Перетца до М.С. Возняка зберігаються в особовому архівному фонді останнього у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. 11 арк.). Сучасні дослідники не оминули увагою ці епістолярні документи, зокрема, кілька фрагментів листів В.М. Перетца були наведені львівським істориком Д.М. Кравцем для характеристики співпраці М.С. Возняка з ВУАН (Кравець Д., 2016. С. 226). Однак листи В.М. Перетца до М.С. Возняка мають більш вагомий джерелознавчий потенціал і потребують актуалізації.

Метою статті є публікація листів В.М. Перетца до М.С. Возняка, що дають змогу розкрити багаторічну співпрацю між вченими, реконструювати окремі сторінки їхньої наукової біографії, а також відобразити участь філологів у діяльності українських наукових інституцій першої третини ХХ ст.

У відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника міститься сім листів В.М. Перетца, які були надіслані Володимиром Миколайовичем із Києва, Кракова, Закопаного й Ленінграда до Львова М.С. Возняку протягом майже двадцяти років: від 5 лютого 1913 р. до 11 травня 1932 р. Перші три листи були написані за часів Російської та Австро-Угорської імперій (1913) російською мовою, інші листи В.М. Перетц написав, вже ставши академіком ВУАН, українською. Напевне, до нас дійшли не всі листи Володимира Миколайовича до М.С. Возняка, з листів же останнього до В.М. Перетца не збереглося жодного.

Спочатку вчені познайомилися заочно. З 1905 р. В.М. Перетц, як професор кафедри російської мови і словесності Університету Св. Володимира в Києві, активно співпрацював з НТШ у Львові, ставши в 1908 р. його дійсним членом. Літературознавчі публікації В.М. Перетца в «Записках НТШ» та інших наукових виданнях, без сумніву, привернули увагу М.С. Возняка, який, хоча і закінчив філософський факультет Львівського університету (1908), більше цікавився українською філологією й сам

із 1904 р. публікував наукові розвідки в науковому збірнику Товариства. Зокрема, в 1910 р. на шпальтах «Записок НТШ» молодий літературознавець надрукував своє дослідження «Різдвяні й великодні вірші-орації зі збірника кінця XVII — початку XVIII в.» (Возняк М., 1910. С. 119–146), де між іншим звернув увагу на помилки, що були зроблені В.М. Перетцем під час публікації віршів з рукописного збірника, який зберігався в бібліотеці Народного Дому у Львові. Про цю статтю стало відомо В.М. Перетцу, який, досліджуючи українські вірші XVII–XVIII ст., написав листа М.С. Грушевському з проханням надіслати йому книгу «Записок НТШ» із працею М.С. Возняка, зазначивши, що без неї він, як «без рук» (ЦДІАК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. Арк. 202).

Очна ж зустріч В.М. Перетца з М.С. Возняком відбулася влітку 1912 р. Вийжджаючи того року за кордон, В.М. Перетц мав намір дослідити явища й взаємовпливи польської та української літератури XVI–XVII ст., а також виявити й описати в бібліотеках Львова та Кракова невідомі або мало відомі слов'янські рукописи. 12 травня 1912 р. він звернувся листом до М.С. Грушевського з проханням надіслати йому три випуски «Описів рукописів Народного Дому з колекції А. Петрушевича», які були складені українським філологом і музеєзнавцем І.С. Свенціцьким та видані НТШ (ЦДІАК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. Арк. 144–144 зв.). Свої закордонні наукові дослідження 1912 р. В.М. Перетц розпочав у Кракові, де вивчав рукописи у бібліотеках Ягеллонського університету й Польської академії знань та Бібліотеці-музею князів Чарторийських. Зорієнтуватися у фондах краківських бібліотек вченому допоміг історик польської культури, професор Ягеллонського університету Л.В. Яновський. Повертаючись з Кракова до Києва, В.М. Перетц відвідав Львів, де досліджував рукописи, що відклалися в бібліотеці Народного Дому. Особливу увагу він звернув на колекцію рукописів, зібрану філологом й дослідником історії Галичини, каноніком А.С. Петрушевичем, що містилася в Народному Домі. Працюючи з рукописами, В.М. Перетц особисто познайомився з А.С. Петрушевичем, а також директором бібліотеки Народного Дому П.І. Свистуном і літературознавцем, членом НТШ М.С. Возняком, які надали Володимирі Миколайовичу цінні консультації під час його роботи у Львові (Перетц В.Н., 1913. С. 1–18).

Безперечно, що за відносно короткий термін перебування у Львові В.М. Перетц не встиг ознайомитися з багатою колекцією А.С. Петрушевича, що, зокрема, містила 5 тис. рукописів і документів. Аби не втрачати час, В.М. Перетц, який викладав у кількох навчальних закладах Києва та міг відвідувати Львів лише під час літніх вакацій, і звернувся листами до П.І. Свистуна та М.С. Возняка з проханням надіслати йому до

бібліотеки Університету Св. Володимира «для наукових занять» окремі рукописи, що зберігалися в Народному Домі (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 1–1 зв.). З листа В.М. Перетца від 5 лютого 1913 р. дізнаємося, що й сам Володимир Миколайович на прохання М.С. Возняка надіслав до Львова посилку, можна припустити, з виданнями, які було важко придбати в Галичині (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 2 зв.).

З листів В.М. Перетца до М.С. Грушевського знаємо, що М.С. Возняк не відповів на листи Володимира Миколайовича, надіслані йому взимку 1913 р. (ЦДІАК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. Арк. 166). Проте В.М. Перетц не втратив симпатій до молодшого колеги, а, вбачаючи в ньому талановитого вченого, надавав слушні поради щодо підготовки докторської дисертації (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 2 зв., 2а), до яких М.С. Возняк не дослухався й дисертацію, як відомо, так і не захистив. А науковий ступінь доктора філологічних наук Михайлу Степановичу було присвоєно без захисту дисертації аж 20 жовтня 1951 р. (Горак Р., 2015. С. 185).

Листи до М.С. Возняка від 5 лютого та 24 червня 1913 р. цінні ще й тим, що містять відомості про листування В.М. Перетца з випускником Університету Св. Володимира в Києві (1903), а на час написання епістолій, професором Ягеллонського університету Л.В. Яновським та зустрічі вчених у Кракові (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 2 зв., 2а). Листів В.М. Перетца до Л.В. Яновського поки що не виявлено, але їх розшук може стати перспективним завданням. До речі, в 1917 р. Л.В. Яновський повернувся до Києва й став співзасновником і ректором Польської університетської колегії у місті на Дніпрі.

Повертаючись же до співпраці В.М. Перетца та М.С. Возняка, зазначимо, що Володимир Миколайович вважав львівського вченого своїм однодумцем у питаннях розвитку української науки, діяльності НТШ тощо. Оскільки В.М. Перетц, мешкаючи в Києві, не завжди мав можливість брати участь у загальних зборах членів НТШ, то свій голос під час розв'язання важливих питань на зборах Товариства, він зазвичай передавав М.С. Возняку (ЦДІАК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. Арк. 166–166 зв.).

Слід наголосити, що В.М. Перетц з великою відповідальністю ставився до своїх обов'язків дійсного члена НТШ, а серед вчених Товариства мав великий авторитет. Інколи під час спорів у НТШ до нього зверталися по підтримку конфліктуючі сторони, але В.М. Перетц завжди був проти всяких «передряг», що шкодили діяльності Товариства і розвитку української науки, інтереси якої для нього завжди були на першому місці (Шаповал А.І., 2018. С. 117–134).

Лист М.С. Возняка від 8 липня 1913 р. В.М. Перетц написав, отримавши брошуру «Перед Загальними зборами Наукового Товариства ім. Шевченка», в якій наводилися необґрунтовані звинувачення на адресу М.С. Грушевського, як голови НТШ. Брошура була підписана анонімним «Комітетом загального добра», а найбільш вірогідним її автором був учень М.С. Грушевського — історик і публіцист, дійсний член НТШ (з 1899) С.Т. Томашівський. Брошура розповсюджувалася серед вчених, які були в опозиції до голови НТШ, проте, як видно з листа, до В.М. Перетца вона попала не за адресою, адже він рішуче засудив як зміст «памфлету», так і поведінку його анонімних авторів (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 3–3а зв.).

Своє негативне ставлення до брошури В.М. Перетц висловив і в листі до М.С. Грушевського, якого Володимир Миколайович високо цинив як енергійного та вмілого організатора української науки та видатного українського вченого. У листі голові НТШ від 22 липня 1913 р. В.М. Перетц не тільки розкритикував опозиціонерів та підтримав М.С. Грушевського, а й виступив проти перетворення НТШ як українського наукового товариства в політичний клуб. Зокрема, він зазначив: «Я получил почтой анонимную и весьма кляузную брошурку каких то ревнителей добродетели — о делах общ[ества]. Этот “голос из оврала” произвел на меня самое скверное впечатление. Жалко, что я не был самолично на загалн[их] зборах. Кто эти трусы, выпускающие из-за угла вонючий снаряд, и не рискующие даже назвать себя? Я бы сказал на зборах: м[ожет] б[ыть] 20 лет тому назад, когда “вредной деят[ельности]” проф[ессора] Гр[ушевского] еще не было в общ[естве] — я вовсе не был бы польщен состоять его членом. Теперь, недавно избранный в д[ействительные] чл[ены] — я с гордостью ношу это звание, ибо имею честь принадлежать к ученому учреждению, а не к [нерозб.] извозчиков. Неужели Вы хотите повернуть все вспять — и из ученого общ[ества] сделать клуб, хотя бы и патриотический?!» (ЦДІАК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. Арк. 155 зв. — 156 зв.). Додамо, діяльність С.Т. Томашівського та його прибічників, як і передчував В.М. Перетц, мала негативні наслідки для Товариства й призвела до того, що М.С. Грушевський змушений був скласти обов'язки очільника НТШ і переїхати до Києва.

Наступний лист В.М. Перетца до М.С. Возняка із тих, що збереглися, написаний більш ніж через п'ятнадцять років від попереднього, 10 жовтня 1928 р. На цей час Володимир Миколайович вже став академіком ВУАН, а М.С. Возняк, мешкаючи у Львові, що тоді належав Польщі, був безробітним, оскільки, відмовившись від польського громадянства, втратив можливість працювати

в офіційних державних установах. Проте він максимально зосередився на науковій діяльності, випустивши друком численні наукові праці, зокрема й такі фундаментальні, як «Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти й замітки» (т. 1–3, 1913–1925), «Початки української комедії. 1619–1819» (1919), «Історія української літератури» (т. 1–3, 1920–1924).

Віддаючи данину здобутку М.С. Возняка на ниві дослідження давньої української літератури, В.М. Перетц у листі запросив львівського дослідника до роботи у Комісії давнього українського письменства ВУАН, яка з ініціативи та під керівництвом Володимира Миколайовича розпочала свою діяльність наприкінці 1927 р. Комісія своїми завданнями ставила виявлення в книгозбірнях, архівосховищах і музеях Москви, Ленінграда, Києва та інших містах України, Росії й Білорусі пам'яток української літератури XI–XVIII ст., проведення обліку українських рукописів і стародруків, дослідження та визначення їх наукової вартості, а також підготовку до друку й видання пам'яток давнього українського письменства.

Оскільки М.С. Возняка запрошували приєднатися до «невеликого гуртка» членів Комісії давнього українського письменства ВУАН, назвемо її склад. У перший рік діяльності Комісії до неї входили: В.М. Перетц (голова), С.І. Маслов (заступник голови), О.А. Назаревський (секретар), В.П. Адріанова-Перетц, С.Д. Балухатий, С.О. Бугославський, С.Ю. Гаєвський, М.В. Геппенер, М.К. Гудзій, І.П. Єремін, Г.Б. Нікольська, П.М. Попов і С.О. Щеглова — тобто доволі відомі у науковому співтоваристві вчені, які працювали у провідних науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах Києва, Москви і Ленінграда.

Однак М.С. Возняк ухилився від постійної співпраці з Комісією давнього українського письменства ВУАН. Більш детально непрості стосунки М.С. Возняка з установами ВУАН у 1920–1930-х роках досліджено Д.М. Кравцем, який у своїй розвідці (Кравець Д., 2016. С. 217–234) зазначав, що до співпраці з ВУАН Михайла Степановича, крім В.М. Перетца, намагалися залучити й інші вчені. Зокрема, пропозиції до співпраці неодноразово поступали від М.С. Грушевського, який вже у 1924 р. хотів висунути кандидатуру М.С. Возняка для обрання членом-кореспондентом ВУАН. Але й тут «гоноровий» М.С. Возняк відмовився, а М.С. Грушевський тоді спересердя написав голові НТШ К.Й. Студинському: «Коли Возняк такий гоноровий, то прошу дати йому спокій. По літературі було вже два академіки, один для старшої доби (Перетц), другий для нової доби (Єфремов)... Коли галичани так низько собі цінять гідність члена-кореспондента, Академія може обійтись» (Кравець Д., 2016. С. 220).

Академіком ВУАН М.С. Возняка обрали 29 червня 1929 р. Саме до новообраного члена української академії В.М. Перетц, напевне, згадавши про колишню допомогу М.С. Возняка під час дослідів у бібліотеці Народного Дому, й звернувся з проханням зробити копії творів Феодосія Печерського, рукописи яких зберігалися в колекції А.С. Петрушевича. З листів В.М. Перетца дізнаємося, що вони були потрібні для видання творів ігумена Києво-Печерського монастиря (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 8). Над підготовкою їх до друку в рамках видавничого плану Комісії давнього українського письменства ВУАН працював молодий, але здібний літературознавець, позаштатний співробітник Комісії Ігор Петрович Єрьомін (ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12448. Арк. 2; Там само. Од. зб. 12449. Арк. 2), який був випускником Ленінградського університету (1924) та учнем Володимира Миколайовича.

З листа В.М. Перетца від 20 червня 1930 р. видно, що М.С. Возняк виконав прохання і надіслав до Києва фотокопії рукопису з творами Феодосія Печерського. Слід додати, що з М.С. Возняком листувався й секретар Комісії давнього українського письменства ВУАН О.А. Назаревський, на прохання якого Михайло Степанович також надіслав до Києва фотокопії рукописів з архівів і книгозбірень Львова. Про це, зокрема, читаємо в листі О.А. Назаревського до В.М. Перетца від 27 травня 1930 р. Так, секретар Комісії писав: «От Возняка получил 90 фот[ографических] снимков з рукописей архива Франка и Нар[одного] Дома, — все, что просил. Вот милый человек! Только как мы оплатим его расходы? Боюсь, что резолюция Президии [ВУАН] о желательном предоставлении нам валюты, хоть в небол[ьшом] размере, останется только на бумаге» (ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 12534. Арк. 2 зв.).

Аби не бути боржником М.С. Возняка, В.М. Перетц вирішив негайно віддячити львівському колезі. Оскільки надсилати валюту за кордон було «важко», Володимир Миколайович пропонував «заплатити книжками» як «власного виробу», так і виданнями співробітників Комісії давнього українського письменства ВУАН (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 6, 8). З листа знаємо, що В.М. Перетц турбувався про те, щоб його праці, які вийшли друком під егідою ВУАН («Слово о полку Ігоревім». Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку» (1926), «Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII вв.» (1928, 1929) та ін.), надсилалися М.С. Возняку до Львова (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 6–6а). І, як свідчить лист О.А. Назаревського Володимирі Миколайовичу від 7 липня 1930 р., посилку з дослідженнями В.М. Перетца, потрібними М.С. Возняку, останньому було

надіслано: «Получил письмо от Возняка. Ему, действ[ительн]о, нужен был 3 вып[уск] новейших Ваших “Исслед[ований] и мат[ериалов]”, но у него не было и прежнего II тома, т[ак] что моя посылка пришлась кстати. Одновременно он прислал [благодарственное] письмо и Вам» (ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 12535. Арк. 4).

Щодо праць Комісії давнього українського письменства ВУАН, то вони виходили у збірниках Історично-філологічного відділу ВУАН окремою серією — «Пам'ятки мови та письменства давньої України» — зокрема, побачили світ «Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса та Гліба» (С.О. Бугославського, 1928), «Твори Івана Некрашевича, українського письменника XVIII віку (розвідка і тексти)» (Н.П. Кістяківської, 1929), «“Александрія” в давній українській літературі» (С.Ю. Гаєвського, 1929), «Кієво-Печерський патерик» (Д.І. Абрамовича, 1931).

Творів же Феодосія Печерського Комісії давнього українського письменства ВУАН видати не вдалося. Певною мірою проєкт зазнав фіаско через скорочення фінансування науково-дослідної та видавничої діяльності Комісії. І.П. Єрьомінін була підготовлена доповідь «Твори Феодосія Печерського в новому освітленні», з якою він у 1931 р. виступив на науковому засіданні членів Комісії (ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 12428. Арк. 1). Вчений також опублікував низку праць, присвячених творчості Феодосія Печерського, як-от: «Из истории древнерусской публицистики XI века. (Послание Феодосия Печерского к князю Изяславу Ярославичу о латинянах)» (1935) й «Литературное наследие Феодосия Печерского» (1947).

У 1930 р. у ВУАН був створений партійний осередок, розпочалися широкомасштабні «чистки», під час яких виявлялися та піддавалися нищівній критиці «буржуазні» вчені, представники старої інтелігенції, які ігнорували марксистські методи дослідження. На тлі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» розгорталася шельмування вчених, які працювали в галузі українознавства. Почали згущатися хмари й над головою В.М. Перетца: в академії з'явилася справа з доносами на вченого, а у часописах було опубліковано декілька негативних рецензій на його праці. Невдовзі й у самого Володимира Миколайовича, який продуктивно працював на ниві українознавства, виникла проблема з публікацією наукових праць.

Лист М.С. Возняка від 11 травня 1932 р. — це спроба В.М. Перетца поновити контакти з НТШ з метою опублікувати свої українознавчі праці у виданнях Товариства. Останній раз Володимир Миколайович виступив зі статтею «З творчості студентів Київомогілянської академії» на пошану академіка ВУАН К.Й. Студинського у ювілейному збірнику «Записок НТШ», який побачив світ

у 1930 р. Однак сподівання В.М. Перетца виявилися марними: Товариство хоча й не припинило друк «Записок НТШ», але у 1930-ті роки вони виходили вкрай рідко. Так, наступну після ювілейного випуску книгу збірника філологічна секція НТШ спромоглася видати аж у 1935 р. Додамо, що в 1934 р. К.Й. Студинський був виключений зі складу ВУАН за «контрреволюційну діяльність», а «Записки НТШ» вийшли за редакцією його учня, літературознавця та письменника Я.Д. Гординського.

Лист від 11 травня 1932 р. цікавий ще й тим, що містить список українознавчих праць, які були підготовлені В.М. Перетцем на початку 1930-х років, а також теми, над якими вчений працював у цей період (ЛІННБ України ім. В. Стефаніка. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 10–10 зв.). Володимир Миколайович мешкав у Ленінграді й опублікувати праці, написані українською мовою, в Росії було важко. Тоді вже їх неможливо було видати і в Україні. У листі до свого учня, історика та письменника І.Ф. Єрофеева, написаному в цей же період, В.М. Перетц із сумом зазначав: «А що до праць з іст[орії] укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму — гадаю, що мені доведеться забрати їх з собою в домовину» (ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 8086. Арк. 1; Шаповал А.І., 2017. С. 232).

Лист В.М. Перетца до І.Ф. Єрофеева, який працював у Харкові, був ще однією спробою Володимира Миколайовича знайти шляхи для публікації своїх українознавчих розвідок, адже вчений сподівався надрукувати їх у науководослідному Інституті Тараса Шевченка в Харкові. Оскільки список праць В.М. Перетца в листі до І.Ф. Єрофеева наведено в більш повному вигляді, аніж у листі до М.С. Возняка, та є, по суті, планом-проспектом підготовленого вченим українознавчого збірника, наведемо ці статті: 1) «Замість передмови: декілька думок про вивчення українського письменства доби феодалізму з погляду марксо-ленінської теорії», 2) «Дещо про твори Феодосія Печерського в новому освітленні», 3) «Нові українські обробки (XVII ст.) давніх слав'яно-руських житій під впливом подій XVI–XVII ст. та польських літературних зразків», 4) «Життя князя чеського Вячеслава в українській обробці XVII ст.», 5) «Життя княгині Ольги в українській обробці XVII ст.», 6) «Життя князя Володимира в українських обробках XVI–XVII ст.», 7) «Невиданий твір митрополита П. Могили “Книга душі” початку XVII ст.», 8) «3 нотаток до історії українського віршування XVI–XVIII ст.» (додатки до статті: а) «До епіграми Кирила Транквіліона 1640 р.», б) «Елегія з приводу татарських нападів на Україну, до 1948 р.», в) «Віршована “похвала” князю Володимиру 1670 р.», г) «До історії штучних віршів у XVIII ст.», 9) «Памфлет на “нових людей” Слобідської України, з половини XVIII ст.».

10) «Світські пісні та романси в українському Збірнику з початку XVIII ст.». За підрахунками В.М. Перетца загальний обсяг тексту вказаних праць складав 12–14 друк. арк. (ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 8086. Арк. 1).

Поділився В.М. Перетц з І.Ф. Єрофеевим і творчими планами. Зокрема, вчений мав намір працювати над розвідкою про відгуки класової боротьби в «Учительних евангеліях», що були дуже популярні в Україні у XVI–XVIII ст., та досліджувати «своєрідну класову оцінку гріхів у відомому творі Гізеля» (йдеться про твір І. Гізеля «Мир з богом чоловіку»). Написав В.М. Перетц і про мрію здійснити друге видання своєї праці «Слово о полку Ігоревім — пам'ятка феодальної України-Русі XII віку», в якій, як зазначив дослідник, вступ і коментарі від першого видання цієї праці в 1926 р. «зросли не менш як у двоє» (ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 8086. Арк. 1 зв.). Але цим мріям збутися не судилося.

Українознавчі дослідження В.М. Перетца останніх років його життя, але, ймовірно, не в повному обсязі, були опубліковані майже через тридцять років після смерті вченого у збірнику, укладеному В.П. Адріановою-Перетц (Перетц В.Н., 1962).

З листів видно, що В.М. Перетц мав бажання зустрітися з М.С. Возняком у Києві, поспілкуватися з давнім товаришем і колегою. Цікавився Володимир Миколайович і справами інших академіків-львів'ян К.Й. Студинського, Ф.М. Колесси та В.Г. Щурата, яких В.М. Перетц добре знав по співпраці з НТШ, але з часом втратив із ними зв'язок. «Ми живемо нібито на різних планетах...» — констатував Володимир Миколайович у останньому листі до М.С. Возняка (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 10).

Тоталітарна влада не була зацікавлена у співпраці українських вчених, не потрібними стали дослідження на ниві українознавства, а самі науковці зазнавали переслідувань. Літературознавець В.Г. Щурат у 1930 р. відмовився від звання академіка ВУАН, протестуючи проти репресій та інспірованого НКВС процесу «Спілки визволення України». К.Й. Студинського, Ф.М. Колессу та М.С. Возняка було виключено зі складу ВУАН в 1934 р. У тому ж році у сфабрикованій справі «Російської національної партії» заарештовано В.М. Перетца. Його було виключено зі складу академіків ВУАН й АН СРСР і заслано на три роки до Саратова, де вчений і помер у вересні 1935 р. Галицьких же вчених, зокрема й М.С. Возняка, було поновлено в званні академіків АН УРСР у 1939 р.

Отже, листи В.М. Перетца до М.С. Возняка, що зберігаються у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, є важливим джерелом з дослідження співпраці українських філологів протягом першої третини XX ст. Епістолярні документи висвітлюють професійні стосунки між вченими в контексті їхньої діяльності у таких українських наукових установах, як НТШ у Львові та Комісія давнього українського письменства ВУАН. Аналіз епістолярії дає змогу розширити коло наукових зв'язків літературознавців, визначити вчених, з якими співпрацювали В.М. Перетц і М.С. Возняк у галузі українознавства, що відкриває перспективи для подальших досліджень.

Нижче подаємо листи В.М. Перетца до М.С. Возняка за 1913–1932 рр. зі збереженням стилістики та мовних особливостей того часу. Відновлені скорочені слова взяті у квадратні дужки.

ЛИСТИ В.М. ПЕРЕТЦА ДО М.С. ВОЗНЯКА ЗА 1913–1932 рр.

№ 1

5/II–22/I.1913.

Многоуважаемый
Михаил Степанович!

Решаюсь обратиться к Вашей «дипломатической помощи». Месяца два тому назад я через ректора нашего Университета просил Библиотеку Нар[одного] Дома выслать пять рукописей в Унив[ерситетскую] библиотеку сроком на два месяца — для научных занятий. Сверх того — писал об этом и Ф.И. Свистуну, который в сент[ябре] обещал мне, что постарается избежать задержки.

Но до сих пор рукописей нет. Прошу Вас, расспросить деликатно у г[осподина] Св[истуна] в чем дело, что препятствует высылке рукописей. До сих пор мои просьбы о том же — направленные через ректора Унив[ерситета св. Владимира] увенчивались успехом. Неужели мне теперь придется сидеть — еще месяц целый — во Львове из-за этих рукописей? Проще было-бы и удобнее изучить их — в нашей Унив[ерситетской] библиотеке, а главное — дешевле и для моего здоровья — удобнее: я все понемногу хвораю. Получили ли Вы мою посылку? Если еще нужно что ниб[удь] — сообщите! У меня короткая память, а дел — много.

Уважающий Вас

В. Перетц

Конфид[енциально]:

Как Ваше дело с докторством? [Л.В.] Яновский предлагал мне пропустить Вас в лет[ние] месяц[и] в Кракове.

Відділ рукопису ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 1–2 зв. Автограф.

№ 2

11/24.VI.1913.

[Краков].

Многоуважаемый Михайло Степанович!

Я опять виделся в Крак[ове] с проф[ессором] [Л.В.] Яновским и он был любезен, предложил устроить Вам докт[орский] coll[оquium] в возможно кратчайшем времени и не мучить Вас. Конечно — [воля столицы], но я бы не тянул долго этой истории. Адрес проф[ессора] Ян[овского] Studenska 5.

Ваш В. Перетц

Відділ рукопису ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 2а. Автограф.

№ 3

25.VI.–8.VII.1913.

Zakorpane

Уважаемый Михаил Степанович! Что это за брошюра, которую я вчера (7го) получил, объясните мне. Что значит «Комитет общественного спасения» разоблачающий такие страшные обличения? Я удостоился получить — после общ[его] собрания и стало быть авторы не рассчитывали на возможность моего присутствия. Полагаю, что эффект брошюры — ничтожный: где на Укр[аине] и Галич[ине] можно найти такого человека, котор[ый] обладал бы таким организаторским талантом, как М.С. [Грушевский]? Вращаясь в кругах росс[иян] и украин[цев], я знаю довольно много прекрасных, но пассивных людей, а еще больше — активных, но мелких интриганов, проникнутых отнюдь не идейными побуждениями! Думается, что если бы авт[оры] брошюры хотели высказать все, что у них есть основательного, им следовало бы открыто, не заслоняясь [нерозб.] (о чем — в эпиграфе!), на общем собрании Т[овариства імені] Ш[евченка] высказать свое неудовольствие, а не сочинять памфлет. Горе нашей (укр[аинской]) жизни — в страшном разъединении

и в преобладании крайнего индивидуализма. И пока он царит — будет то же, что и со всеми начинаниями, возводимыми на песке.

Уважающий Вас В. Перетц

Відділ рукопису ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 3–3а зв. Автограф.

№ 4

10.X.1928.

Київ. Академія Наук.

Шановний Пане Професоре!

«Комісія давнього українського письменства» УАН, що починає видавати його пам'ятки, ухвалила вдатись до Вас з проханням взяти участь в її роботі. З свого боку я, як голова згаданої комісії, дозволяю собі висловити щире побажання, щоб ш[ановний] п[ане] професоре знайшли час і охоту приєднатись до невеликого нашого гуртка працівників на ниві розроблення та видавання друком матеріалів до історії давнього українського письменства. Якщо Ви принципово не маєте заперечень, я або секретар комісії [О.А.] Назаревський — удамося до Вас з пропозиціями більш конкретного характеру.

З побажаннями

Вол[одимир] Перетц

Відділ рукопису ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 4. Автограф.

№ 5

Вельмишановний

Михайле Степановичу!

Як завжди — звертаюся до Вас з проханням — і ось з яким: в збірці [А.С.] Петрушевича (кол[ишнього] Нар[одного] Дому) за відомостями, які подає д[октор] [І.С.] Свенціцький (69(09). Львів[ська] збір[ка] I.105), в рукоп[исах] Петр[ушевича] № 79 — Пролозі XVI ст., кх. 84–95 є «повчання» Тодосія Печерського. Вони дуже потрібні для видання його творів, яке готує до друку член Ком[ісії] Д[авнього] Письм[енства] [І.П.] Єрьомін, бо це — може [чи] не єдиний рукопис Т. П[ечерсько]го, писаний українським рукописом. Уклінно прохаю зробити або замовити копію з цього списку. Можу заплатити книжками — моїми і членів Ком[ісії], бо з валютою дуже тяжко і треба клопотатись.

Якщо можна сподіватись, та моє прохання має здійснитись — повідомте листівкою. Я зараз в Ленінграді, але коло 14–15 буду у Києві (ВУАН).

З великою пошаною до Вас

В. Перетц

27/[V].1930.

Ленингр[ад], Надеждинская 27.

Відділ рукопису ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 8–8 зв. Автограф.

№ 6

Вельмишановний

Михайло Степанович!

Я вже маю Ваші знімки і щиро дякую. Це трохи не те, на що я сподівався: я думав, що це буде «слово» або «слова» Тодосія. Але й це придасться до вид[ання] його творів. Не знаю, як я можу віддячити Вам, бо з валютою у нас важко; можливо Ви погодились би на то, щоб я Вам надіслав певну кількість книжок, які Вам потрібні? Мої праці — що їх видає ВУАН — Ви маєте? Щодо 2–3 вип[уску] «Исследований» — я разом Вам надішлю, як тільки закінчиться моя [хвороба]. Щодо нового (1928) вид[ання] Академії — це поганенька книжка, витяг з великого курсу 1914 р. і не варта уваги. А великий курс, що видали студенти 1914 р., Ви мабуть маєте? Якщо ні — я пошукаю в своїх «запасах». «Слово» я прохав Вам надіслати і гадаю, що Видавництво ВУАН це виконало. Зо всіма цими книжками мого власного виробу справу дуже легко полагодити. Трудніше з іншими. Але

якщо Вам забажається мати з давн[ього] письм[енства] що небудь, я розшукаю і надішлю. Тільки повідомте. Зараз я працюю в Києві і на поч[атку] липня повертаюся до Ленінгр[ада] і якщо у Вас будуть які неб[удь] замовлення — пишть: Ленінгр[ад], Ириновская жел[езная] дорога, станция Мельничный Ручей, дача Рамм. Ми у ВУАН давно чекаємо, що Ви відвідаєте «мать городов русских». Можливо — восени побачимось? Сесію, що мусила відбутись у травні — відкладено, і я чув, що й далі, у липні — вона не відбудеться: вже пізно, всі майже роз'їжджаються: командировання...

Пробачте, що пишу так нерозбірливо: останніми часами пишу переважно на машинці і рука задубіла.

Зі щирим привітом і пошаною до Вас
Вол[одимир] Перетц
У Києві 1930/VI.20.
Академія.

Відділ рукопису ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 6–7 зв. Автограф.

№ 7

1932.V.11.

Високоповажний колего, Михайле Степановичу!

Я так давно не маю жодних відомостей зі Львова, окремих його членів, наших товаришів академіків К. Студинського, Ф. Колесси і В. Щурата. З Вами в справі видання давніх укр[аїнських] повістей листувався Ол[ександр] Назаревський, і тому я чув, що Ви ще живі; про інших — не знаю. Мене дуже цікавить, що діється в Т[овариств]і ім[ені] Шевч[енка]; чи видає воно «Записки», чи їх припинено? Останній №, що я його бачив, — був ювілейний, на пошану К.О. Студинського. Чи друкувалося що небудь пізніше? Ми живемо нібито на різних планетах...

Я написав декілька статей-розвідок, що їх хотів би запропонувати до друку, а саме:

1) Житіє кн[ягині] Ольги в укр[аїнських] переробках XVII ст.

2) Житіє кн[язя] Володимира в слов'яноноруських ред[акціях] і укр[аїнських] переробках (3) XVII ст.

В обох розвідках я стежу за тим, як церковне Житіє відповідно до вимог часу перероблювалося на занятне оповідання.

3) Невиданий твір Петра Могили.

4) Нотатки до історії укр[аїнського] віршування XVI–XVIII ст.

5) Памфлет на «нових людей» Слобідської України XVIII ст.

Чи не можна б надрукувати ці розвідки в «Записках» Т[овариства]ва, а потім і окремою книжкою під титулом «Нова україніка. Розвідки й матеріали»? Розмір — такий: 1-ша — 1 арк. друку, 2-га — 4–5 арк., 3-я і 4-та разом не більше як півтора арк., 5-та — півтора арк.

Незалежно від Я[на] Янова я працював кілька років над розробленням питання про Уч[ительні] Ев[ангелія] і можу протягом близкого року на підставі моїх матеріалів і спостережень написати статтю про ці пам'ятки нашого письменства.

Чи не маєте Ви наміру відвідати Київ та Академію? Вийшло якось ніяково: ВУАН має 4-ох академіків з літературознавства, а в Києві нема ані єдиного: я хворів (angina pectoris) і не можу приїздити. Коли пощастить, можливо поїду.

На той випадок, коли Ви загубили мою адресу — подаю: Ленінгр[ад], Надеждинская ул. 27, кв. 15.

З пошаною до Вас Вол[одимир] Перетц.

Відділ рукопису ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Ф. 29. Спр. 426. Арк. 10–10 зв. Автограф.

ДЖЕРЕЛА

1. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка. Ф. 29. Спр. 426. 11 арк.
2. Возняк М. Різдяні й великодні вірші-орації зі збірника кінця XVII — початку XVIII в. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1910. Кн. IV. С. 119–146.
3. Горак Р. Університетська справа Михайла Возняка. *Українське літературознавство*. 2015. Вип. 79. С. 156–192.

4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ). Ф. Х. Од. зб. 12428. 2 арк.
5. ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12448. 2 арк.
6. ІР НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12449. 2 арк.
7. ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 8086. 1 арк.
8. ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 12534. 2 арк.
9. ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 12535. 4 арк.
10. Кравець Д. Співпраця Михайла Возняка із Всеукраїнською академією наук у 1920–1930-х рр. (за матеріалами фондів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*, 2016. № 8. С. 217–234.
11. Перетц В.Н. Отчет профессора В.Н. Перетца о занятиях во время заграничной командировки летом 1912 года. *Университетские известия*. 1913. № 6. С. 1–18.
12. Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1962. 255 с.
13. Центральний державний історичний архів у Києві. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. 205 арк.
14. Шаповал А.І. Листи видатних літературознавців В.М. Перетца і В.П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І.Ф. Єрофеева. *Архіви України*. 2017. № 1. С. 220–241.
15. Шаповал А.І. Співпраця В.М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка через призму листів ученого до М.С. Грушевського. *Архіви України*. 2018. № 5–6. С. 117–134.

REFERENCES

1. Fond 29, Unit 426. *Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, Lviv, Ukraine [in Ukrainian].
2. Vozniak, M. (1910). Rizdviani i velykodni virshi-oratsii zi zbirnyka kintsia XVII — pochatku XVIII v. [Christmas and Easter Poems from Collection of late 17th — early 18th centuries]. Lviv, *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 4, 119–146 [in Ukrainian].
3. Horak, R. (2015). Universytetska sprava Mykhaila Vozniaka [Personal File of Mykhailo Vozniak at the University]. Lviv, *Ukrainske literaturoznavstvo*, 79, 156–192 [in Ukrainian].
4. Fond 10, Unit 12428. *Institute of Manuscript*, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
5. Fond 10, Unit 12448. *Institute of Manuscript*, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
6. Fond 10, Unit 12449. *Institute of Manuscript*, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
7. Fond 33, Unit 8086. *Institute of Manuscript*, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
8. Fond 78, Unit 12534. *Institute of Manuscript*, Kyiv, Ukraine [in Russian].
9. Fond 78, Unit 12535. *Institute of Manuscript*, Kyiv, Ukraine [in Russian].
10. Kravets, D. (2016). Spivpratsia Mykhaila Vozniaka iz Vseukrainskoiu akademiieiu nauk u 1920–1930-kh rr. (za materialamy fondiv viddilu rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka) [Mykhailo Vozniak's cooperation with the All-Ukrainian Academy of Sciences in the 1920s and 1930s (according to the materials of the manuscripts department of the V. Stefanyk National Library of Science of Ukraine)]. Lviv, *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 8, 217–234 [in Ukrainian].
11. Peretts, V. N. (1913). Otchet professora V. N. Perettsa o zaniatiiakh vo vremia zagranichnoi komandirovki letom 1912 goda [Report of Professor V. N. Peretts about Classes during a Foreign Trip in the Summer of 1912]. Kyiv, *Universitetskie izvestiia*, 6, 217–234 [in Russian].
12. Peretts, V. N. (1962). Issledovaniia i materialy po istorii starinnoi ukrainskoi literatury XVI–XVIII vekov. Moskva; Leningrad: Izd-vo AN SSSR [in Russian].
13. Fond 1235, Inventory 1, Unit 687. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi*, Kyiv, Ukraine [in Russian].
14. Shapoval, A. I. (2017). Lysty vydatnykh literaturoznavtsiv V. M. Perettsa i V. P. Adrianovoi-Peretts do pysmennyka i istoryka I. F. Yerofeieva [The Letters of Literary Critics V. M. Peretts and V. P. Peretts to Writer and Historian I. F. Yerofeiev]. Kyiv, *Arkhivy Ukrainy*, 1, 220–241 [in Ukrainian].
15. Shapoval, A. I. (2018). Spivpratsia V. M. Perettsa z Naukovym tovarystvom imeni Shevchenka cherez pryzmu lystiv uchenoho do M. S. Hrushevskoho [V. M. Peretts's cooperation with Scientific Society Named after Shevchenko through a Prism of His Letters to M. S. Hrushevskiy]. Kyiv, *Arkhivy Ukrainy*, 5–6, 117–341 [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 14.10.2019.